

5. *Іванченко П. Г.* Адекватність розуміння і ясність тексту / П. Г. Іванченко. — Київ : Знання, 1991. — 48 с.
6. *Miller G. A.* The Magical Number Seven, Plus or Minus Two: Some Limits on Our Capacity for Processing Information // *Psychological Review*. — 1956. — V. 63. — No. 2. — P. 81—97.
7. *Різун В. В.* Лінгвістика впливу : монографія / В. В. Різун, Н. Ф. Непийвода, В. М. Корнєв. — Київ : Вид.-полігр. центр "Київський університет", 2005. — 148 с.
8. *Різун В. В.* Аспекти теорії тексту / В. В. Різун // Нариси про текст. Теоретичні питання комунікації і тексту / В. В. Різун, А. І. Мамалига, М. Д. Феллер. — Київ : РВЦ "Київський університет", 1998. — 336 с.
9. *Бейлінсон В. Г.* Арсенал образования: характеристика, подгот., конструирование учеб. изд. / В. Г. Бейлінсон, Д. Д. Зуев, В. И. Рывчин. — Москва : Книга, 1986. — 288 с.
10. *Соколовська Т. П.* Гіпертекст і гіпермедіа як основні технології створення сучасних електронних засобів навчання / Т. П. Соколовська // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. пр. / голов. ред. В. М. Мадзігон. — Київ : Пед. думка, 2009. — Вип. 9. — С. 157—164.
11. *Лавриненко Н. А.* Учебная книга в контексте гуманистически ориентированной образовательной парадигмы / Н. Л. Лавриненко // Книжная культура: опыт прошлого и проблемы современности: к 250-летию вузовского книгоиздания в России : материалы Междунар. науч. конф. (Москва, 20—21 сент. 2006 г.) / отв. ред. В. И. Васильев; [сост.: Д. Н. Бакун, А. Ю. Самарин]. — Москва : Наука, 2006. — С. 179—181.
12. *Robbins Richard H.* Cultural Anthropology. — A Problem-Based Approach / Richard H. Robbins. — Mode of access: <https://www.studyblue.com/notes/b/cengage-advantage-books-cultural-anthropology-a-problem-based-approach/14461/0>. — Title from the screen.

С точки зрения социально-коммуникативного подхода исследованы средства, благодаря которым достигается контакт с читателем и повышается уровень запоминания учебного текста. Акцентирование внимания в учебной литературе обеспечивается композицией и рубрикацией; системой выделений; достоверностью, доступностью и целесообразностью фактического материала; подбором соответствующих стилистических средств; качеством, количеством и целесообразностью иллюстраций.

From the perspective of social and communicative approach we explored means by which it is possible to achieve contact with the reader and to raise the level of memorization of training texts. Drawing attention in the educational texts is provided with composition and categorization; allocation system; reliability, availability and appropriateness of factual material; the selection of appropriate stylistic means; quality, quantity and appropriateness of illustrations.

Надійшла до редакції 18 січня 2016 року

УДК 316.774:004.738.5

Юлія Остапчук,
кандидат наук із соціальних комунікацій,
доцент кафедри документальних комунікацій
та бібліотечної справи РДГУ

Роль електронної комунікації в інформаційному суспільстві

У статті проаналізовано поняття "електронна комунікація" та роль цього виду взаємодії в інформаційному суспільстві. Розглянуто зв'язки електронної комунікації з писемною, документальною та усною.

Ключові слова: інформаційне суспільство, електронна комунікація, Інтернет, інформаційні технології, книжкова комунікація, писемна комунікація.

Поняття електронної комунікації є одним із центральних у навчальному курсі "Соціальні комунікації", що викладається для майбутніх бібліотекарів-бібліографів. На вивченні електронних комунікацій побудовано багато загальнопрофесійних та спеціальних бібліотечно-бібліографічних наукових дисциплін. Тому є потреба розглянути теоретичні питання визначення поняття електронної комунікації та її співвідношення з іншими видами соціальних комунікацій.

Серед здобутків сучасних дослідників електронної комунікації варто виділити праці А. Соколова [6; 7], В. Маркової [3], Н. Моїсєєвої [4], Я. Якубенко [8] та інших, присвячені окремим аспектам функціонування електронної комунікації.

Мета пропонованої публікації — проаналізувати роль електронної комунікації в інформаційному суспільстві порівняно з усною і документальною.

Електронна комунікація пов'язана із виникненням та розвитком нових інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), які спричиняють збільшення потоку інформації, що

стало основою формування концепції інформаційного суспільства. Сьогодні воно розглядається як якісно нова стадія розвитку цивілізації, що характеризується високим рівнем ІКТ, які, зі свого боку, надають можливість доступу до інформації та знань майже миттєво у будь-якій точці світу. Нині такий спосіб одержання даних притаманний більшості сфер людської діяльності та є потужним інструментом сучасного соціуму. Отже, вивчення електронної комунікації є актуальним та важливим напрямом сьогодення.

"Пророком" електронної комунікації вважають канадського професора М. Маклюєна, який присвятив свої дослідження філософії соціальних комунікацій і передбачив зміни комунікаційних каналів ще в 60-х рр. ХХ ст., відштовхуючись від винайдення телебачення. Він не враховував перспективи комп'ютерної техніки, котра на той час ще не використовувалася як комунікаційний канал, але передбачив симбіоз зображення і звуку, реалізованих у системі мультимедіа.

На думку А. Соколова, електронна комунікація — це новітній вид смислової соціальної комунікації, яка охоплює

широке коло техногенних комунікаційних каналів, заснованих на дротовому та радіозв'язку, магнітному та оптичному записі інформації. Одні з цих каналів розширюють просторовий діапазон усної комунікації (телефонія, радіомовлення, телебачення), другі доповнюють асортимент документальних повідомлень різними видами електронних документів [7, с. 22]. В. Маркова вважає, що електронна комунікація є синтезом усної та письмової комунікацій на новому технологічному рівні [3]. О. Гребнев розглядає електронну комунікацію як соціальну інформаційну комунікацію, де каналом є електронне (цифрове) середовище [2].

Певні автори, характеризуючи електронну комунікацію, не звертають уваги на її зв'язок з писемною, документальною та усною. Наприклад, В. Бебик в електронній комунікації вирізняє такі "комунікаційні канали": звукозапис, телефон, радіо, відео, телебачення, кіно, мультимедіа, поліграфія, телеграф, фотографія, мобільний зв'язок, фототелеграф (телефакс) [1, с. 18]. У цьому переліку подано нерівнозначні поняття: засоби та способи фіксування інформації (звукозапис, відеозапис, кіно, поліграфія (друкарство?), фотографія) та засоби її трансляції (телефон, радіо, телебачення, мультимедіа, телеграф, мобільний зв'язок, фототелеграф), а власне види комунікації не розглянуто.

А. Соколов розрізняв, залежно від матеріально-технічного оснащення, такі роди комунікації: усну, документну й електронну (2002) [6, с. 138—228]. Зокрема, він зазначав, що усна комунікація використовує в нерозривній єдності природні вербальні та невербальні канали комунікації; документна — штучно створені документи, в тому числі писемність, друк і технічні засоби для передачі смислів у часі та просторі; електронна ґрунтується на космічному радіозв'язку, комп'ютерній техніці та оптичних пристроях запису інформації. Водночас він вважав, що три роди комунікації взаємодіють один із одним, створюють змішані, гібридні комунікаційні канали, які виникають завдяки використанню різноманітних технічних засобів; що як усна, так і письмова й електронна комунікації забезпечують "духовне спілкування соціальних суб'єктів", а "письмова комунікація й електронна комунікація тотожні письмовому спілкуванню" [6, с. 70]. Пізніше, 2014 р., А. Соколов змінив термін "документна комунікація" на "документальна комунікація" і визначив її так: "Рух документальних смислів у соціальному просторі й часі є рухом у документальній комунікаційній системі, тобто документальна комунікація" [7, с. 22]. Важливо зазначити, що, на його думку, електронна комунікація існує не паралельно з усною та документальною, а перетинається з ними.

Електронна комунікація потребує використання електронно-обчислювальної техніки і сучасних засобів зв'язку, що перетворюють повідомлення на машиночитану форму. Але для комуніканта і реципієнта інформація, як і раніше, існує або у вербальній, або в невербальній формі, а саме у вигляді писемного, зображувального або звукового повідомлення.

Вербальна форма ґрунтується на мовних здібностях людини і реалізується через передачу мовних повідомлень (текстів) в усній чи письмовій формі. Усна комунікація — це безпосереднє спілкування, промови, наради, групові дискусії, телефонні розмови тощо, які можуть бути зафіксовані на цифровому носії інформації. Отже, електронна комунікація може бути одночасно усною, якщо за допомогою засобів електронно-обчислювальної техніки передається усне (звукове) повідомлення.

Писемна комунікація передбачає трансляцію інформації не тільки завдяки писемним вербальним знакам, а й образотворчим, нотним, картографічним умовним математичним, фізичним, хімічним. Особливість писемної комунікації, на відміну від безпосередньої усної, полягає в просторово-часовому розузгодженні комунікативних дій суб'єкта та об'єкта, тобто буквений код дозволяє розширити комунікацію у просторі та часі. Внаслідок подібного розузгодження письмова комунікація зазвичай має відстрочену реалізацію, оскільки комунікативний акт не може повністю відбутися, доки в ньому не будуть задіяні три основні ланки ланцюжка: "відправник — повідомлення — реципієнт".

У документальній комунікації повідомлення формується у свідомості комуніканта і фіксується на матеріальному (речовинному) носії, відділеному від комуніканта; у цьому полягає роль комуніканта, ініціатора передачі інформації в документальній формі. У соціальній комунікації документ використовується як єдність каналу комунікації та соціальної інформації, що передається. Документ можна зберегти в пам'яті комп'ютера або на окремому машиночитаному носії, отже, документальна комунікація може бути одночасно й електронною. Машиночитаний (електронний) документ може бути як писемним, так і звуковим (усним чи звуковідтворювальним), тому документальна електронна комунікація може бути писемною або усною, залежно від виду запису інформації.

На базі письмової комунікації сформувалася книжкова комунікація, яка є системою інституцій, що здійснюють створення і поширення в суспільстві інформації в книжковій формі. С. Сищенко визначає книжкову комунікацію як процеси і засоби обміну інформацією в суспільстві за допомогою документів книжкового типу, зокрема книжкових видань [5, с. 26]. Отже, однією зі складових процесу книжкової комунікації є книга, яка, на думку Я. Якубенко, є, з одного боку, соціально значущим носієм відомостей про осіб, предмети, факти, події та процеси, які відбуваються в суспільстві, а з другого — засобом передачі цієї інформації до певних зацікавлених соціальних груп [8, с. 16]. Книга, як і будь-який документ, відіграє роль посередника між комунікантом і реципієнтом. Однак її визначення, зокрема книги в електронній формі, потребує подальших досліджень.

В умовах інтеграції документальної та електронної комунікації книжкова комунікація освоює й електронне середовище. На думку В. Маркової, символом переходу від домінування традиційної книжкової комунікації до електронної став гіпертекст як подання інформації у формі взаємопов'язаної мережі вузлів, у яких читач вільно прокладає власний шлях отримання інформації нелінійним способом. На відміну від тексту паперової книги, гіпертекст характеризується: дисперсністю структури (інформація подається як фрагменти-вузли, "увійти" до структури можна з будь-якої ланки); нелінійністю (читач сам обирає послідовність читання і створює власний текст); різноманітністю та мультимедійністю (застосування всіх засобів впливу на споживача інформації-читача). Гіпертекст не прив'язаний до технології, змісту або середовища, а є лише організаційною формою [3]. Однак неясно, чи є він обов'язковою умовою існування електронної книжкової комунікації.

Особливим каналом електронної комунікації як передачі інформації є Інтернет, що використовується як інфраструктура обігу інформації відкритого доступу. Інтернет — це всесвітня система локальних і глобальних, приватних,

публічних, академічних, ділових і урядових мереж, пов'язаних між собою через використання різноманітних дротових, оптичних і бездротових технологій. Інтернет становить фізичну основу для розміщення інформаційних ресурсів і послуг, зокрема гіпертекстових чи мультимедійних документів, електронної пошти та інших засобів цифрового зв'язку.

Із погляду користувача, Інтернет — це глобальний засіб зберігання та пошуку інформації, основними компонентами якого є: мережа комп'ютерів, провайдери, сервери, файли (електронні документи), браузері тощо. На думку А. Соколова, Інтернет — це глобальний комунікаційний канал, що забезпечує у всесвітньому масштабі передачу мультимедійних повідомлень і водночас є загальнодоступним сховищем інформації (бібліотекою, архівом, інформаційним агентством), слугує всепланетним клубом ділових та дозвіллевих партнерів [7, с. 22].

Як різновид електронної комунікації А. Соколов виокремлює техногенну віртуальну комунікацію, яку трактує двоюко. По-перше, в галузі бібліотечно-інформаційного обслуговування за допомогою віртуального простору є система розподілених інформаційних ресурсів в оцифрованому вигляді, об'єднаних засобами телекомунікації, що дозволяють вести діалог з віддаленими (віртуальними) користувачами. Комунікацію цього виду здійснюють віртуальні довідкові служби, створені на основі співпраці різних бібліотек. Суть "віртуальності" полягає в тому, що взаємодія користувачів і персоналу служби, у тому числі діалог у реальному часі, відбувається без фізичного контакту, завдяки застосуванню комп'ютерів та інтернет-технологій.

Інше трактування техногенної віртуальної реальності використовується в галузі штучного інтелекту — йдеться про комп'ютерне моделювання та симуляцію, яке дозволяє особистості взаємодіяти зі штучним тривимірним візуальним або іншим сенсорним оточенням. Засоби віртуальної реальності занурюють користувача у породжене комп'ютером середовище, яке симулює реальність завдяки інтерактивним пристроям, що отримують і передають інформацію [7, с. 22—23].

В умовах електронної комунікації виникають нові технології спілкування, приміром людини з машиною (комп'ютером). Основною мовною формою, яку використовує машина, є діалог. Це пояснюється принципом дії чат-роботів — реакцією на висловлювання людини [4]. Спілкування в інтернет-співтоваристві може здійснюватися на професійній основі або спільності інтересів в іншій сфері (хобі, комп'ютерні ігри, змагання тощо). Особливостями таких інтернет-співтовариств є масова інтерактивність, загальнодоступність, зберігання результатів комунікації, інтегрованість, оперативність комунікації, загальний єдиний простір взаємодії.

Узагальнюючи, пропонуємо таке визначення електронної комунікації: це передача та поширення інформації за допомогою комп'ютерних та телекомунікаційних технологій.

М. Маклюен не помилявся, зауважуючи про значущість і стихійність аудіовізуальних (екранних) комунікацій, до яких згодом приєдналися електронні, адже сьогодні мало хто може уявити роботу, освіту, дозвілля без цифрових засобів зв'язку. За умови раціонального використання вони розширюють можливості споживачів, задовольняють професійні, освітні, культурні потреби, відкривають безмежний простір для спілкування та самовираження у сучасному інформаційному суспільстві.

Сьогодні електронна комунікація дедалі більше пронизує життя та дає змогу чітко запрограмувати соціум на відповідний тип розвитку, який гарантує рівновагу функціонування його соціальної системи. Пришвидшуються організаційні та технологічні зміни суспільства, запроваджуються новачі, здатні динамізувати соціально-економічний розвиток.

Електронна комунікація взаємодіє з усною (оскільки може передавати інформацію в усній формі), писемною (тому що передає інформацію за допомогою вербальних, образотворчих, нотних, картографічних, умовних математичних, фізичних, хімічних знаків) та документальною (здійснює поширення інформації в документальній формі). Взаємозв'язок і співвідношення електронної та книжкової комунікації мають бути предметом подальшого теоретичного вивчення.

Суспільство знань потребує розвитку і вдосконалення системи електронних комунікацій внаслідок зростання й посилення інформаційних потоків і, відповідно, розширення сфери комунікаційних відносин. Для поступового вдосконалення та прискорення процесу електронної комунікації важливо здійснити заходи щодо інформатизації основних соціальних інститутів суспільства. Сучасна соціальна комунікація є контактним видом зв'язку як між окремими індивідами, так і соціальними інституціями, а отже, вимагає ефективного електронного забезпечення та підвищення рівня інформаційної культури суспільства.

Список використаної літератури

1. *Бєбик В. М.* Інформаційно-комунікаційний менеджмент у глобальному суспільстві: психологія, технології, техніка публік рилейшнз : монографія / В. М. Бєбик. — Київ : МАУП, 2005. — 440 с.
2. *Гребнев А. Н.* Методология коммуникационной научно-образовательной среды / А. Н. Гребнев. — Режим доступа: <http://www.ict.edu.ru/vconf/files/9268.pdf> (дата обращения: 30.01.15). — Загл. с экрана.
3. *Маркова В. А.* Книжкова комунікація: теорія, історія, перспективи розвитку : автореф. дис. ... д-ра наук із соц. комунікацій / Вікторія Анатоліївна Маркова ; Харків. держ. акад. культури. — Харків, 2011. — 36 с.
4. *Моїсєєва Н.* Електронна епоха соціальних комунікацій: структурно-діяльнісні трансформації / Н. Моїсєєва // Вісник Книжкової палати. — 2014. — № 3. — С. 49—52.
5. *Сищенко С. В.* Книжкова комунікація як базова компонента професійної книгознавчої підготовки бібліотечних фахівців / С. В. Сищенко // Вісник Харківської державної академії культури. — Харків : ХДАК, 2001. — Вип. 4. — С. 25—35.
6. *Соколов А. В.* Общая теория социальной коммуникации : учеб. пособие / А. В. Соколов. — Санкт-Петербург : [Изд-во Михайлова В. А.], 2002. — 460 с.
7. *Соколов А. В.* Социальные коммуникации : учебник / А. В. Соколов. — Санкт-Петербург : Профессия, 2014. — 288 с.
8. *Якубенко Я. А.* Книга в структурі соціокомунікативної діяльності / Я. А. Якубенко // Наук. зап. [Укр. акад. друкарства]. — 2013. — № 3. — С. 16—21.

В статтє проанализировано понятіє "електронная коммуникация" и роль этого вида взаимодействия в информационном обществе. Рассмотрены связи электронной коммуникации с письменной, документальной и устной.

In the article a concept "electronic communication" and its role in information society is analysed. The copulas of electronic communication with writing, documentary and verbal communication are examined.

Надійшла до редакції 9 лютого 2016 року